

Sygn. akt V AGa 299/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 lutego 2022r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach V Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Olga Gornowicz-Owczarek
Protokolant:	Anna Fic-Bojdoł

po rozpoznaniu w dniu 24 lutego 2022r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa (...) Spółki Akcyjnej w W.

przeciwko (...) Spółce Akcyjnej w K.

o zapłatę

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach

z dnia 28 maja 2019r., sygn. akt XIII GC 247/16

1. oddala apelację;
2. zasądza od powódki na rzecz pozwanej kwotę 8.100 (osiem tysięcy sto) złotych tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

	SSA Olga Gornowicz-Owczarek	
--	-----------------------------	--

Sygn. akt V AGa 299/19

UZASADNIENIE

Powódka (...) Spółka Akcyjna w W. w pozwie wniesionym przeciwko (...) Spółce Akcyjnej w K. (dawniej: (...) S.A.) domagała się zasądzenia kwoty 665.733,84 zł z tytułu kary umownej z ustawowymi odsetkami od 30 marca 2009 r. oraz kosztami procesu.

Na uzasadnienie powódka podniosła, że 29 marca 2007 r. strony zawarły umowę na wykonanie usługi przewozu towarów z terminem obowiązywania do 31 marca 2008 r. Tym samym roszczenia wynikające z tej umowy z tytułu jej nienależytego wykonania rozpoczęły swój bieg 1 kwietnia 2008 r. Strony zawarły również umowę rozliczeniową,

której przedmiotem było ustalenie zasad rozliczania należności przewozowych i dodatkowych, gdzie płatnikiem została pozwana. Podstawą do obciążania tymi należnościami była deklaracja na liście przewozowym o opłaceniu i prawidłowo wystawiony list przewozowy. W trakcie rozliczania umowy ustalono, że umowa została wykonana w 54,66% (węgiel), a niewykonana w 46,34% (koks). Pozwana potwierdziła niewykonanie przez podpisanie i przyjęcie protokołu, ale powołała się na siłę wyższą. W związku z tym powódka wystawiła na rzecz pozwanej notę księgową. Wartość kary umownej ustalono zgodnie z § 8 ust. 6 umowy. Powódka kilkakrotnie wszczyniała próby ugodowe, które nie doprowadziły do zakończenia sporu. W sprawie toczącej się pomiędzy stronami przed Sądem Rejonowym, a następnie Okręgowym, przedmiotem rozważań był m.in. okres przedawnienia roszczenia o karę umowną, Sąd Okręgowy w Katowicach w sprawie XIX Ga 189/12 potwierdził trzyletni termin przedawnienia tego roszczenia.

W odpowiedzi na pozew pozwana wniosła o oddalenie powództwa i obciążenie powódki kosztami procesu. Ustosunkowując się do treści pozwu pozwana podniosła, iż roszczenie powódki uległo przedawnieniu. Ponadto pozwana zarzuciła niezasadność roszczenia powódki także co do zasady, jak i wysokości, bowiem powódka nie miała uprawnienia do obciążenia pozwanej karą umowną z tytułu niewykonania umowy w zakresie przewozu koksu, albowiem taka możliwość nie wynikała z aneksu nr (...) do umowy. Zatem wystawienie noty księgowej obejmującej karę umowną z opisanego tytułu było nieuzasadnione.

Wyrokiem z dnia 13 kwietnia 2015 r. w sprawie o sygn. XIII GC 390/14 Sąd Okręgowy w Katowicach oddalił powództwo i zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 7.217 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego.

Od powyższego wyroku apelację wniosła powódka, zaskarżając wyrok w całości i zarzucając niewłaściwe zastosowanie art. 123 § 1 k.c. i art. 118 k.c. oraz niepoznanie istoty sprawy poprzez ograniczenie się jedynie do zbadania podniesionego zarzutu przedawnienia.

Wyrokiem z dnia 18 marca 2016 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania (sygn. VACa 611/15). W uzasadnieniu wyroku Sąd odwoławczy stwierdził, że istotą sporu była ocena prawna zarzutu przedawnienia podniesionego przez pozwaną w kontekście braku skuteczności kolejnych wniosków o zawezwanie do próby ugodowej. Sąd Apelacyjny nie podzielił stanowiska Sądu Okręgowego, że jedynie pierwszy z trzech złożonych wniosków o zawezwanie do próby ugodowej skutkowało przerwaniem biegu przedawnienia, zaś pozostałe wnioski skutku takiego nie spowodowały, bo nie zmierzały do celu, o jakim mowa w art. 123 § 1 pkt 1 k.c. Sąd Apelacyjny uznał, że w dacie wniesienia pozwu, tj. w dniu 9 września 2014 r. nie upłynął trzyletni termin przedawnienia roszczenia powoda, gdyż wnioski o zawezwanie do próby ugodowej skutecznie przerywały jego bieg, a ostatnie postępowanie w tej sprawie zakończyło się w dniu 17 kwietnia 2013 r. Sąd Apelacyjny stwierdził, że Sąd pierwszej instancji uznając, iż roszczenie było przedawnione i oddalając na tej podstawie powództwo, nie zbadał istoty sporu, a więc zasadności i wysokości żądania pozwu.

Wyrokiem z dnia 28 maja 2019 r. Sąd Okręgowy w Katowicach oddalił powództwo, zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 29.797,25 zł tytułem kosztów procesu i nakazał pobrać od powódki na rzecz Skarbu Państwa kwotę 97,26 zł tytułem nieuiszczonych kosztów sądowych.

Przy ponownym badaniu sprawy dopuszczono dowód z opinii biegłego sądowego z zakresu rachunkowości i finansów w osobie A. B., a następnie biegłego sądowego z zakresu rachunkowości i finansów w osobie I. K., na okoliczność ustalenia prawidłowości dokonanej przez powódkę wycenienia kary umownej w kwocie 665.733,84 zł za niewykonanie umowy przewozów towarowych Nr(...) zawartej z pozwaną w dniu 29.03.2007 r. w zakresie koksu oraz na okoliczność ustalenia wysokości nieosiągniętego przez powódkę przychodu na skutek niezrealizowania tej umowy w zakresie koksu.

Na rozprawie w dniu 14 maja 2019 r. pełnomocnik pozwanej podniósł, iż pomiędzy stronami w sprawie toczącej się przed Sądem Rejonowym Katowice – Wschód w Katowicach pod sygn. VII GC 1017/11 został prawomocnie osądzony spór, a przedmiotem rozstrzygnięcia było żądanie powódki oparte na identycznych podstawach faktycznych, z których powódka wywodzi swoje roszczenia w niniejszej sprawie. W tamtej sprawie uznano, że podpisując aneks nr (...)

do umowy strony zrezygnowały ze współpracy w zakresie przewozu koksu, a zatem powódka nie miała podstaw do obciążenia pozwanej karą umowną.

Sąd Okręgowy oparł się na następujących ustaleniach faktycznych:

W ramach prowadzonej działalności gospodarczej strony zawarły w dniu 29 marca 2007 r. umowę na wykonanie usług przewozów towarowych nr (...), przedmiotem której było określenie zasad wykonywania w okresie od 1 kwietnia 2007 r. do 31 marca 2008 r. usług przewozów kolejowych węgla, realizowanych przez powódkę na rzecz pozwanej, w ramach kontraktu zawartego na eksport węgla kamiennego przez (...) S.A. W § 8 ust. 6 umowy strony ustaliły, że jeżeli nie zostaną zrealizowane, z przyczyn leżących po stronie pozwanej, przewozy w ustalonej w umowie ilości, to pozwana zapłaci powódce karę umowną w wysokości 30% wartości usług nie zleconych do przewozu z zastrzeżeniem § 8 ust. 5 umowy (siła wyższa). Umowa zawarta została na czas oznaczony do dnia 31 marca 2008 r.

Umowa była czterokrotnie aneksowana, aneksem nr (...) z 5 czerwca 2007 r. strony postanowiły rozszerzyć przedmiot umowy o koks i półkoksa z węgla. Natomiast aneksem nr (...) z dnia 6 marca 2008 r. strony postanowiły zmienić § 1 umowy zatytułowany „Przedmiot umowy” w ust. 1 w ten sposób, że przedmiotem umowy było określenie zasad wykonywania usług przewozów kolejowych węgla, brykietów, brykietków paliw stałych wytwarzanych z węgla z poz. (...) realizowanych przez powódkę na rzecz pozwanej ze stacji nadania do stacji granicznych określonych w załączniku nr 1 do umowy, we wskazanej w § 1 aneksu nr (...) ilości. Wobec tego strony nie uwzględniły jako przedmiotu umowy przewozu koksu. Aneks obowiązywał od dnia 1 grudnia 2007 r.

Strony zawarły również w dniu 18 grudnia 2007 r. umowę rozliczeniową nr (...) w sprawie trybu rozliczeń usług przewozowych i dodatkowych z odroczonym terminem płatności. W myśl zapisu § 1 ust. 2 pozwana zobowiązała się do opłacania należności dodatkowych, zgodnie z Regulaminem Przewozu Przesyłek Towarowych (...) S.A. i Taryfy Towarowej (...) S.A. Podstawą obciążenia pozwanej tymi kosztami była deklaracja w liście przewozowym o opłaceniu należności oraz prawidłowo wypełniony list przewozowy (§4 ust. 1 umowy).

Projekt umowy został sporządzony przez powódkę i przedstawiony pozwanej do podpisu. Powódka sporządzała również projekty aneksów i tak przygotowane przez siebie dokumenty przedkładała pozwanej do podpisu.

Zakres przedmiotowy umów zawieranych przez powódkę z klientami bywał modyfikowany aneksami.

W powodowej spółce fakturuwanie przesyłek odbywało się okresowo, w zależności od umowy klienta z (...). Klient otrzymywał wygenerowaną przez system fakturę i tą drogą miał możliwość rozliczenia przewozów i sprawdzenia sposobu rozliczenia, ewentualnie jego zakwestionowanie bądź złożenie reklamacji.

Strony łączyła także umowa handlowa z dnia 11 lutego 2008 r., której przedmiotem było ustalenie zasad i warunków współpracy w zakresie wykonywania usług kolejowych przewozów towarów w systemie ciągłym przez powódkę na rzecz pozwanej. Wykonanie usługi kolejowej wymagało zawarcia umowy listu przewozowego. Umowa została zawarta na czas oznaczony do dnia 31 grudnia 2008 r. Umowa ta została zrealizowana w zakresie przewozu koksu, zaś w zakresie węgla nie zrealizowano całości dostaw, z uwagi na strajk na KWK (...) oraz zmniejszenie produkcji w kopalniach (...) S.A.

W trakcie obowiązywania umowy przewozy koksu były na dużo mniejszym poziomie rentowności niż przewozy węgla. W okresach „szczytów przewozowych”, gdzie we wszystkich grupach towarów przewożonych przez (...) występowały braki wagonowe, pierwszeństwo w realizacji przewozów miały przewozy bardziej rentowne.

Powódka sporządziła wniosek na posiedzenia zarządu dotyczący uznania umowy nr (...) za wykonaną w zakresie przewozu węgla w 89,51% deklarowanej masy węgla, a za niewykonaną w zakresie przewozów koksu w 46,34% deklarowanej masy 120.000 ton (wykonano 64.396,87 ton) oraz pobrania kary wynikającej z umowy. Uchwałą z dnia 8 grudnia 2008 r. zarząd powódki wyraził zgodę na uznanie umowy nr (...) za wykonaną w zakresie przewozu węgla i za niewykonaną w zakresie koksu i półkoksu z węgla.

W dniu 18 kwietnia 2008 r. pozwana przedstawiła powódce protokół ustalenia wykonania przewozów w ramach umowy handlowej nr (...), dotyczący przewozów koksu i węgla w okresie od 1 kwietnia 2007 r. do dnia 31 marca 2008 r. Wyjaśniła, że kłopoty produkcyjne w 2007 r. i I kwartale 2008 r. wymusiły renegocjacje ilości kontraktowych, stąd do przewozu trafiły mniejsze ilości towaru.

W dniu 30 marca 2009 r. powódka wystawiła na rzecz pozwanej notę księgową nr (...), opiewającą na kwotę 665.733,84 zł z tytułu kary umownej na podstawie § 8 ust. 6 umowy nr (...) i wezwała do zapłaty tej kwoty w terminie 21 dni od daty wystawienia noty. W odpowiedzi pozwana zakwestionowała zasadność naliczenia kary umownej, argumentując, że w wyniku aneksu nr (...) do umowy konsekwencje zlecenia mniejszej ilości niż zagwarantowane w umowie, powinny ograniczyć się tylko do usługi przewozu węgla, zaś pismem z dnia 17 grudnia 2008 r. powódka poinformowała pozwaną o wykonaniu umowy w zakresie przewozu węgla.

Przed Sądem Rejonowym Katowice – Wschód w Katowicach toczyła się sprawa z powództwa (...) S.A. przeciwko (...) S.A. o zapłatę kwoty 58.260,09 zł z ustawowymi odsetkami od 22 marca 2011 r. i kosztów procesu. Roszczenie to powódka wywodziła z następujących okoliczności, wierzytelność od pozwanej na kwotę 665.733,84 zł wynikająca z noty księgowej (...) obciążała pozwaną, a w wyniku reklamacji po jej stronie powstało zobowiązanie powódki do zapłaty kwoty 58.260,09 zł, którą powódka uregulowała w drodze potrącenia z wierzytelnością w tytułu noty księgowej (...). Powódka stwierdziła, że pozwana kwestionuje fakt istnienia wierzytelności powódki w wysokości 665.733,84 zł. Pozwana w odpowiedzi na pozew wniosła o oddalenie powództwa, w całości je kwestionując, a także podniosła zarzut przedawnienia roszczenia objętego pozwem. W dniu 12 stycznia 2012 r. Sąd Rejonowy oddalił powództwo i zasądził od (...) S.A. na rzecz (...) S.A. koszty procesu. W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Rejonowy stwierdził m.in., że roszczenie powódki o zapłatę kary umownej było przedawnione. Powódka wniosła apelację od powyższego wyroku. Wyrokiem z dnia 19 czerwca 2012 r. (sygn. XIX Ga 189/12) Sąd Okręgowy w Katowicach oddalił apelację powódki (...) S.A. od wyroku Sądu Rejonowego Katowice – Wschód w Katowicach z dnia 12 stycznia 2012 r. (sygn. VII GC 1017/11). W uzasadnieniu wyroku Sąd odwoławczy stwierdził, że roszczenie powoda nie było przedawnione, a było nieuzasadnione z uwagi na fakt jego nieudowodnienia, a tylko wówczas istniałyby podstawy do uznania, że oświadczenie pozwanej o potrąceniu wzajemnych bezspornych roszczeń, w tym dochodzonego w sprawie, nie było skuteczne i że nadal jest zobowiązana do zapłaty przewoźnego. Nadto Sąd odwoławczy podkreślił, że biorąc pod uwagę ostateczną wersję umowy ukształtowaną aneksem nr (...), brak było podstaw do obciążenia pozwanej karą umowną za niezrealizowane przewozy koksu. Literalna wykładnia umowy prowadzi do wniosku, że strony podpisując aneks nr (...) do umowy, zrezygnowały ze współpracy polegającej na przewozie koksu.

Sąd Okręgowy ostatecznie uznał opinie biegłych za nieprzydatne dla rozstrzygnięcia w świetle powyższych dowodów i poczynionych na ich podstawie ustaleń faktycznych.

W tych okolicznościach Sąd Okręgowy uznał żądanie pozwu za niezasadne.

Powódka domagała się zasądzenia od pozwanej kwoty 665.733,84 zł tytułem zapłaty kary umownej z tytułu niewykonania przewozów koksu, na co powódka wystawiła pozwanej notę księgową za notę księgową nr (...). W obronie przed żądaniem pozwana zaprzeczyła roszczeniu powoda w całości i podnosiła, że brak jest podstaw do naliczenia kary umownej, gdyż umowa z dnia 29 marca 2007 r. zmieniana była aneksami i ostatecznie aneksem nr (...) strony wyłączyły z zakresu umowy przewóz koksu, a zatem brak było podstaw do naliczenia kary umownej za niezrealizowanie dostaw koksu.

W sprawie nie było sporu, że strony łączyła umowa z 29 marca 2007 r., jak również, że zlecenie koksu dla powódki nie było realizowane.

Sąd Okręgowy rozważał związanie wyrokiem zapadłym przed Sądem Rejonowym Katowice – Wschód w Katowicach w sprawie o sygn. akt VII GC 1017/11 między stronami. Uznał, że wbrew twierdzeniom pozwanej, żądanie powódki nie było oparte na identycznej podstawie faktycznej, a przedmiot rozstrzygnięcia w obydwu sprawach nie jest tożsamy. Jednocześnie rozpatrując apelację w sprawie o sygn. akt VII GC 1017/11 Sąd Okręgowy w Katowicach

faktycznie rozważył zasadność roszczenia powódki o zapłatę kary umownej, pomimo, że, jak podkreślił, nie było ono przedmiotem żądania pozwu. Wobec tego zarzut powagi rzeczy osądzonej w niniejszej sprawie uznać należało za niezasadny. Zgodnie z art. 366 k.p.c. wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Jak wynika z uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach z dnia 19 czerwca 2012 r. oddalającego apelację powódki (sygn. akt XIX Ga 189/12) Sąd ten doszedł do wniosku, że zgodnie z ostateczną wersją umowy ukształtowaną aneksem nr (...), brak było podstaw do obciążenia pozwanej karą umowną za niezrealizowane przewozy koksu. Sąd Okręgowy w Katowicach podkreślił, że apelacja powódki nie może odnieść skutku, bowiem w tamtej sprawie strona powodowa nie zawnioskowała dowodów odpierających tezę strony pozwanej, że zamiarem stron celem zawarcia aneksu nr (...) było wykluczenie z przedmiotu umowy przewozu koksu. Biorąc pod uwagę powyższe, zdaniem Sądu Okręgowego, strona powodowa mogła w niniejszej sprawie dochodzić zapłaty kary umownej, bowiem w przywołanej sprawie nie przesądzono, co zresztą nie było przedmiotem tamtego postępowania, że kara umowna się nie należy, a jedynie, że wątek ten nie został w tamtej sprawie udowodniony.

Biorąc pod uwagę ustalenia faktyczne, w ocenie Sądu Okręgowego, również i w tej sprawie powództwo okazało się nieudowodnione i podlegało oddaleniu.

Z przeprowadzonego postępowania dowodowego wynikało, co też w zasadzie pozostawało bezsporne, że zawarta przez strony umowa z dnia 29 marca 2007 r. nr (...) była następnie modyfikowana przez strony stosownie do okoliczności. Pierwotnie przedmiotem umowy, zgodnie z § 1 ust. 1 umowy z dnia 29 marca 2007 r. było określenie zasad wykonywania w okresie od dnia 1 kwietnia 2007 r. do dnia 31 marca 2008 r. usług przewozów kolejowych węgla, brykietów, brykietków i podobnych paliw stałych wytwarzanych z węgla z poz. (...) realizowanych przez Wykonawcę na rzecz Klienta (...).

Pierwsza modyfikacja postanowień umowy nastąpiła w dniu 5 czerwca 2007 r. aneksem nr (...). W aneksie tym w § 1 ust. 1 strony postanowiły, że § 1 umowy otrzymuje brzmienie: „1. Przedmiotem umowy jest określenie zasad wykonywania w okresie od dnia 1 kwietnia 2007 r. do dnia 31 marca 2008 r. usług przewozowych:

1.1. węgla; brykietów brykietków i podobnych paliw stałych (...)

1.2. koksu, półkoksu z węgla, węgla brunatnego lub torfu, nawet scalonego, węgla retortowanego z poz. (...) realizowanych przez Wykonawcę na rzecz Klienta (...)”

Z powyższego Sąd Okręgowy wywnioskował, że aneksem nr (...) strony włączyły do przedmiotu umowy m.in. usługi przewozowe polegające na przewozie koksu, którego przewozu rzeczona umowa poprzednio nie obejmowała.

Kolejna zmiana w tym zakresie została wprowadzona aneksem nr (...) z dnia 6 marca 2008 r., na którego podstawie, w myśl § 1, zmieniono § 1 ust. 1 umowy stron, który otrzymał brzmienie „1.1 Węgla brykietów, brykietków i podobnych paliw stałych wytwarzanych z węgla z poz. (...) realizowanych przez Wykonawcę na rzecz Klienta (...)” oraz określała ilości powyższych surowców, których dostawy miały być realizowane. Zgodnie z tym aneksem i przytoczonym wyżej zapisem, umowa nie zawierała już ppktu 1.2, zgodnie z którym pozwana miała realizować dla powódki dostawy koksu. Podkreślić należy, że aneksem nr (...) strony wyraźnie przytoczyły treść § 1 ust. 1 umowy stron z dnia 29 marca 2007 r. i od tej chwili umowa o takiej właśnie treści łączyła strony.

Zgodnie z art. 355 k.c. Dłużnik obowiązany jest do staranności ogólnie wymaganej w stosunkach danego rodzaju (należyta staranność). Należyta staranność dłużnika w zakresie prowadzonej przez niego działalności gospodarczej określa się przy uwzględnieniu zawodowego charakteru tej działalności. Jeżeli zatem stronami umowy są osoby prowadzące działalność gospodarczą, to wymaga się od nich wyższej staranności w prowadzeniu swoich spraw, obrony swoich interesów, a także realizowania swoich zobowiązań, aniżeli od osób, które takiej zawodowej działalności nie prowadzą.

W świetle powyższego Sąd Okręgowy stwierdził, że zarówno umowa z dnia 29 marca 2007 r., jak i kolejne sporządzone do niej aneksy, zostały sporządzone przez stronę powodową. Wobec tego, to powódka winna zadbać o to, by umowa w sposób klarowny i przejrzysty zabezpieczała jej interesy, szczególnie w tak podstawowej kwestii jak zakres przedmiotowy umowy. Ponadto, jak wynika z przeprowadzonego postępowania dowodowego, strony nie negocjowały treści umowy i kolejnych aneksów. Wobec powyższego uznać należało, że skoro między stronami zaistniał spór co do tego, co wchodzi w zakres łączącej strony umowy, zaś strona pozwana przyjmuje za obowiązujące literalne brzmienie aneksu, które nie wzbudza wątpliwości, nie obejmuje swym zakresem dostaw koksu, to rację należy przyznać stronie pozwanej, iż strony łączyła umowa w literalnym brzmieniu nadanym jej przez aneks nr (...).

W ocenie Sądu Okręgowego, strona powodowa nie podołała obowiązkowi co do odparcia tezy strony pozwanej, iż zamiar stron był taki, aby za pomocą aneksu nr (...) wyłączyć przewóz koksu z zakresu przedmiotu umowy łączącej strony. Przeprowadzone dowody z zeznań świadków nie pozwalały na ustalenie innego zamiaru stron niż literalne brzmienie aneksu nr (...). W ocenie Sądu, wynik postępowania dowodowego, nie pozwala na przyjęcie twierdzeń powódki, aby aneks ten zawierał, jak twierdziła strona powodowa, niedokładność pisarską lub omyłkę nieodzwierciedlającą intencji stron.

Wobec powyższego Sąd na mocy art. 483 k.c., art. 353¹ k.c. oraz art. 6 k.c. Sąd Okręgowy oddalił powództwo i bciążył powódkę kosztami postępowania na podstawie art. 98 k.p.c.

Apelację od powyższego wyroku wniosła powódka, która domagała się jego zmiany poprzez uwzględnienie żądania pozwu, ewentualnie uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, a także zasądzenie kosztów procesu za obie instancje.

Powódka zarzuciła:

1. niewłaściwe zastosowanie art. 471 k.c. przez przyjęcie, że pozwana wykazała istnienie przesłanek, które wyłączały możliwość obciążenia jej karą umowną, a zwłaszcza, że strony wyłączyły skutecznie przewóz koksu z umowy;
2. sprzeczność ustaleń faktycznych z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego przez przyjęcie, że zamiarem stron przy podpisywaniu aneksu nr (...) było wyłączenie koksu z przewozów;
3. naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. i art. 217 k.p.c. przez nieodniesienie się do listów przewozowych pod dacie zawarcia aneksu nr (...) i błędne przyjęcie, że powódka nie podołała obowiązkowi odparcia tezy pozwanej, że zamiarem stron było wyłączenie koksu z przewozów.

W odpowiedzi na apelację pozwana wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego. W uzasadnieniu pozwana podtrzymała argumentację o związaniu prawomocnym rozstrzygnięciem sporu o tym samym przedmiocie w sprawie o sygn. akt VII GC 1017/11 i w przyjęciu odmiennego stanowiska dopatrywała się nieważności postępowania (art. 379 pkt 3 k.p.c.).

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powódki nie odniosła zamierzonego skutku, choć zarzut pozwanej nieważności postępowania także nie był zasadny.

W pierwszej kolejności należy się odnieść do zarzutu nieważności postępowania, którą formułuje pozwana z powołaniem na prawomocne rozstrzygnięcie sporu będącego przedmiotem tego postępowania.

Nieważność postępowania zachodzi, jeżeli o to samo roszczenie między tymi samymi stronami sprawa została prawomocnie osądzona (art. 379 pkt 3 k.p.c.). Prawomocne osądzenie sprawy w procesie wiąże się ściśle z powagą rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.), która stanowi przeszkodę procesową warunkującą niedopuszczalność procesu (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.).

Przy badaniu istnienia powagi rzeczy osądzonej należy zbadać i ustalić, na jakiej podstawie faktycznej i prawnej opierał się poprzedni wyrok, jak również na jakich twierdzeniach opiera się nowe powództwo i dopiero po zestawieniu tych danych można ocenić czy zachodzi powaga rzeczy osądzonej. Powagą rzeczy osądzonej objęte jest jedynie samo rozstrzygnięcie zawarte w sentencji, a nie motywy rozstrzygnięcia podane w uzasadnieniu wyroku, które mogą służyć tylko do wykładni granic powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięcia, gdy sama sentencja pod tym względem nie jest wystarczająca. Granice przedmiotowe powagi rzeczy osądzonej wyznacza przedmiot rozstrzygnięcia sądu w związku z podstawą sporu, zakresem zaś podmiotowym powagi rzeczy osądzonej objęte są strony. Zasadniczy, niejako negatywny, aspekt powagi rzeczy osądzonej wyraża się w niedopuszczalności ponownego rozstrzygnięcia tej samej sprawy (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.). Natomiast prawomocność materialna wyraża nakaz przyjmowania, że w danej sytuacji stan prawny przedstawia się tak, jak to wynika z zawartego w orzeczeniu rozstrzygnięcia. Przepis art. 365 § 1 k.p.c. adresuje ten nakaz nie tylko do stron, ale i sądu, który wydał orzeczenie, oraz innych sądów, organów państwowych i organów administracji publicznej, a w sytuacjach w ustawie przewidzianych także do innych osób. Właściwa dla powagi rzeczy osądzonej tożsamość roszczenia zachodzi wówczas, gdy identyczny jest nie tylko przedmiot, ale i podstawa sporu. Dla tożsamości orzeczeń potrzeba tożsamości podstawy faktycznej i prawnej, czyli normy prawnej roszczenia.

Granice przedmiotowe powagi rzeczy osądzonej, przysługującej wyrokowi, wyznacza przedmiot rozstrzygnięcia w związku z jego podstawą (art. 366 k.p.c.). W celu ustalenia przedmiotowych granic powagi rzeczy osądzonej należy wziąć pod uwagę, czego powód żądał w pozwie, ewentualnie także, czego pozwany żądał w powództwie wzajemnym, i o czym sąd orzekł w wyroku. W odróżnieniu od powództwa wzajemnego, które jest nie tylko środkiem obrony pozwanego, ale także powództwem samodzielnym, i którego byt jest niezależny od losu powództwa głównego (art. 204 k.p.c.), zarzut potrącenia zgłoszony w procesie cywilnym ma wprawdzie charakter merytoryczny (co do istoty sprawy), nie różni się jednak od pozostałych zarzutów procesowych - zarówno merytorycznych, jak i formalnych - ze względu na ich funkcję typowo obronną. Tak więc zarzut potrącenia, którego uwzględnienie stanowić może przesłankę oddalenia powództwa, traktować należy jako element stanu faktycznego sprawy, a więc także jako element uzasadnienia wyroku.

Przypomnienia w związku z tym wymaga wyrażony wcześniej przez Sąd Najwyższy pogląd, że powagę rzeczy osądzonej ma tylko rozstrzygnięcie o żądaniu pozwu, nie rozciąga się zaś ona na przesłanki rozstrzygnięcia (orzeczenie z dnia 6 lipca 1971 r. II CR 287/71), jak również utrwalony w judykaturze Sądu Najwyższego pogląd, że motywy rozstrzygnięcia, zawarte w uzasadnieniu wyroku (ustalenia faktyczne), nie wiążą sądu przy rozstrzyganiu innej sprawy, co wyłącza możliwość zgłoszenia - z powołaniem się na uzasadnienie wyroku - zarzutu sprawy prawomocnie osądzonej (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 1987 r., sygn. akt III CZP 69/87).

W sprawie toczony przed Sądem Rejonowym Katowice-Wschód w Katowicach o sygn. VII GC 1017/11 powódka wystąpiła o zapłatę przewoźnego od pozwanej, pozwana zwalczała to żądanie wskazując, iż dokonała potrącenia dochodzonej należności ze swoją wierzytelnością wynikającą z niewłaściwego wykonania umowy przez powódkę. W obronie powódka argumentowała, że przedstawiona przez pozwaną wierzytelność nie istnieje, gdyż wcześniej uległa umorzeniu ze względu na oświadczenie powódki o potrąceniu z wierzytelnością dochodzoną w tym postępowaniu (karą umowną). Podstawą żądania była więc inna wierzytelność powódki nie objęta niniejszym sporem (przewoźne), a nieuwzględnienie przez Sąd zarzutu o umorzeniu wierzytelności zgłoszonej przez pozwaną do potrącenia wskutek jej potrącenia z inną wierzytelnością powódki nie stało na przeszkodzie w późniejszym dochodzeniu pozvem objętego tym zarzutem roszczenia.

Poczynione w toku postępowania ustalenia faktyczne należało uznać za prawidłowe, dlatego też Sąd Apelacyjny uznaje je za własne.

Oceniając wiarygodność przeprowadzonych dowodów Sąd Okręgowy nie przekroczył granic swobodnej oceny dowodów określonych przepisem art. 233 § 1 k.p.c. Za chybione należało uznać zarzuty apelującego dotyczące prawidłowości poczynionych przez Sąd Okręgowy ustaleń faktycznych. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 czerwca 1999r. (sygn. akt II UKN 685/98) ramy swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.) wyznaczone są wymaganiami prawa procesowego, doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego myślenia, według których sąd

w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, odnosi je do pozostałego materiału dowodowego. Błąd w ustaleniach faktycznych następuje, gdy zachodzi dysharmonia pomiędzy materiałem zgromadzonym w sprawie a konkluzją, do której dochodzi sąd na skutek przeinaczenia dowodu oraz wszelkich wypadków wadliwości wynikających z naruszenia przepisu art. 233 § 1 k.p.c. Przepis ten byłby naruszony, gdy ocena materiału dowodowego koliduje z zasadami doświadczenia życiowego lub regułami logicznego wnioskowania. Tak rozumianego zarzutu sprzeczności ustaleń Sądu z treścią materiału dowodowego Sądowi pierwszej instancji w niniejszej sprawie skutecznie zarzucić nie można.

Sąd Okręgowy czyniąc ustalenia faktyczne stwierdził, iż wskutek zawarcia aneksu nr (...) strony wyłączyły z zakresu umowy przewóz koksu, a tym samym nieprzekazanie do transportu zadeklarowanej ilości tego surowca nie mogło rodzić po stronie przewoźnika uprawnienia do żądania kary umownej.

Sąd Apelacyjny zwraca jednak uwagę, że zastrzeżenie o karze umownej zostało wprowadzone do umowy w pierwotnym kształcie, kiedy przewóz miał dotyczyć węgla, brykietów i podobnych paliw stałych wytwarzanych z węgla w ilości 650.000 ton, za określoną stawkę i do konkretnego odbiorcy (umowa NR (...) z dnia 29 marca 2007 r. zawarta do 31 marca 2008 r.). Zapisano w niej, iż „jeżeli z przyczyn leżących po stronie klienta nie zostaną zrealizowane przewozy w ilości określonej w § 1 umowy, klient zapłaci wykonawcy karę umowną w wysokości 30% wartości usług niezleconych do przewozu” (§ 8 pkt 6 umowy). Wysokość kary umownej dałoby się zatem ustalić za pomocą wartości: ilość nieprzewiezionego towaru i stawka przewoźnego. W trakcie wykonywania umowy dochodziło zarówno do zmiany rodzaju przewożonego towaru (rozszerzenia zakresu), stawki przewoźnego uzależnionej od rodzaju towaru i odbiorcy, samych odbiorców. Zastrzeżenie o karze umownej pozostało niezmienione.

Zastrzeżenie kary umownej jest szczególnym postanowieniem umownym. Minimalną treść klauzuli kary umownej określa art. 483 § 1 k.c., natomiast granice kształtowania tej treści wyznacza art. 353¹ k.c. Do koniecznych elementów ważnej klauzuli umownej kreującej obowiązek zapłaty kary umownej zaliczyć należy określenie zobowiązania (albo pojedynczego obowiązku), którego niewykonanie lub nienależyte wykonanie rodzi obowiązek zapłaty kary oraz określenie sumy pieniężnej mającej stanowić naprawienie szkody wynikającej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (art. 483 § 1 k.c.). Strony umowy korzystają ze swobody w oznaczeniu sumy stanowiącej karę umowną (art. 353¹ k.c.), ich ustalenia muszą być jednak na tyle precyzyjne, aby umożliwiły obiektywne jej oznaczenie, a naruszenie tej zasady będzie skutkowało sankcją nieważności tego zastrzeżenia umownego (art. 58 § 3 k.c.). Strony nie mogą zatem przyjąć konstrukcji prawnej zakładającej ustalenie w przyszłości podstawy naliczania kary umownej. Nie spełnia wymogu oznaczoności kary określenie jej przez odwołanie się nie do stałego lecz ocennego miernika wartości. Oznaczenie to nie musi jednak polegać na sztywnym określeniu sumy pieniężnej stanowiącej karę umowną, lecz może nastąpić pośrednio przez wskazanie podstaw jej określenia w taki sposób, by zarówno strony umowy, jak i sąd rozpoznający spór między nimi byli w stanie obliczyć wysokość kary umownej. Kara umowna powinna być zatem możliwa do wyliczenia już w momencie zawarcia umowy, a jej wysokość nie powinna wymagać dowodzenia. Strony mogą zatem zastrzec karę umowną odpowiadającą ułamkowi lub wielokrotności określonej kwoty bazowej np. wartości świadczenia głównego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2021 r., sygn. akt IV CSKP 58/21).

Jeżeli strony nie ustalą w umowie wprost kwoty kary umownej, to powinny wprowadzić taki miernik jej wyliczenia, aby chodziło jedynie o dokonanie w przyszłości (gdy zajdą przesłanki naliczenia tej kary) działania o charakterze wyłącznie arytmetycznym, bez konieczności ustalenia podstawy, od której będzie uzależniona wysokość kary umownej. W przeciwnym razie postanowienie umowne będzie nieważne, jako sprzeczne z art. 483 § 1 k.c.

Sąd Najwyższy wyraźnie zaakcentował, że kara umowna powinna być zatem możliwa do wyliczenia już w momencie zawarcia umowy, a jej wysokość nie powinna wymagać dowodzenia.

W realiach niniejszej sprawy zastrzeżenie kary umownej zawarte w § 8 umowy wskutek wielokrotnej zmiany istotnych warunków umowy, od których zależało jej naliczenie, nie spełniało kryteriów art. 483 § 1 k.c., a zatem po myśli art. 58 § 1 k.c. było ono nieważne.

Zastrzeżenie kary umownej musi mieć wyraźną formułę, aby nie pozostawiać żadnych wątpliwości co do jej zakresu i podstaw tak, aby zobowiązany miał pełną jasność, na jakie warunki dodatkowego postanowienia umownego się godzi. W umowie stron pierwotnie kara umowna odnosiła się wyłącznie do dostaw węgla do jednego odbiorcy po określonej za określone przewoźne. Zmiany umowy poprzez zawieranie licznych aneksów (czterech w okresie jednego roku) pozbawiły czytelności treści umowy, a tym samym zakresu zastrzeżenia umownego. Precyzyjność umowy w tym zakresie była tym bardziej istotna, że treść samej umowy, jak i kolejnych aneksów, została sporządzona wyłącznie przez powódkę, nie była przedmiotem omówienia czy negocjacji. Sformułowanie aneksu nr (...) w zakresie przedmiotu umowy (§1), do którego odsyłał zapis o karze umownej spowodowało wyłączenie spod zakresu § 8 ust. 6 umowy możliwości objęcia szczególnych zastrzeżeniem umownym dostaw innych niż określonych w § 1, a więc bez przewozu koksu. Strona powodowa nie może się powoływać na niedokładność pisarską aneksu, gdyż brak dbałości o przejrzystość wzajemnych obowiązków musi obciążać stronę, która redagowała umowę. Błędne są argumenty skarżącej, iż mimo wadliwego sformułowania aneksu nr (...) strony i tak miały świadomość objęcia zastrzeżeniem umownym także inne sytuacje niż pierwotnie określił one w umowie, gdyż strony nigdy nie prowadziły żadnych rozmów w tym zakresie, co potwierdzili wszyscy świadkowie. Postanowienie umowne o karze umownej, tj. postanowienie stanowiące podstawę odpowiedzialności odszkodowawczej strony umowy, nie może być niejednoznaczne nawet po zastosowaniu reguł jego wykładni z art. 65 k.c. Nadal istniejące wątpliwości obciążać muszą, zgodnie z regułą z art. 6 k.c., stronę, która z faktu istnienia porozumienia co do kary umownej o określonej treści wywodzi dla siebie skutki prawne (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 8 lutego 2021 r., sygn. akt I AGa 253/19; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 26 lutego 2021 r., sygn. akt V AGa 52/20).

Sąd Okręgowy dostrzegł problem niedookreślenia wysokości kary umownej decydując się na dopuszczenie dowodu z opinii biegłego celem ustalenia jej wysokości. Biegły A. B., któremu zlecono sprawdzenie prawidłowości wyliczenia kary umownej, sam zaznaczył, iż ze względu na ogólnikowość zapisu o sposobie wyliczenia kary, przyjął własną, uznaną przez niego za jedynie możliwą, metodę wyliczenia kary umownej, a mianowicie jako podstawę przyjął wartość zrealizowanego wolumenu sprzedaży w wykonanej części umowy do ilości określonej w przewiezionych tonach koksu (k. 501). Precyzyjne ustalenie kary umownej uznał za możliwe. Również biegła I. K. (k. 591) wyliczała karę umowną według wyliczenia średniej stawki opłat za przewóz koksu wynikającej z umowy wraz z aneksami. Żadna z tych metod nie przystawała do postanowień umownych. Skoro wyliczenie wysokości kary umownej nie było możliwe przy zastosowaniu prostych zasad arytmetycznych, których podstawy wynikały z umowy stron, to należało wyciągnąć jeden możliwy wniosek, iż zastrzeżenie umowne, na którym powódka opiera swoje żądanie, nie spełnia wymogów art. 483 k.c. i tym samym jest nieważne.

Mając na uwadze nieważność zastrzeżenia zawartego w umowie dla rozstrzygnięcia sprawy nie miały znaczenia okoliczności związane z wykonywaniem przewozów koksu po dniu 1 grudnia 2007 r. Z niezrozumiałych zresztą względów aneks zawarty w marcu 2008 r. wprowadzał zmiany trzy miesiące wstecz. Nawet, jeśli powódka wykonywała przewozy koksu w tym okresie, to niezachowanie należytej staranności przy konstruowaniu umowy poprzez wprowadzenie zmian aneksem nr (...) spowodowało niejasność podstaw żądania kary umownej, a mianowicie, czy kara umowna mogła zostać naliczona wyłącznie w przypadku nieprzekazania do przewozu deklarowanych ilości węgla, czy także koksu. A taka nieprecyzyjność nie pozwala na prowadzenie rozważań co do intencji stron w odniesieniu do przedmiotu umowy po zawarciu aneksu nr (...). Zobowiązany do zapłaty kary umownej nie może się domyślać na podstawie załączników do kolejnego aneksu, czy intencją kreatora umowy było objęcie karą umowną także brak przewozu koksu, skoro przedmiot umowy został sformułowany w sposób precyzyjny, a zastrzeżenie o karze umownej odwoływało się wyłącznie do tego przedmiotu, który w swej treści nie obejmował przewozu koksu. Taki zabieg byłby niedopuszczalny i sprzeczny z art. 483 k.c.

W konsekwencji należało przyjąć, iż Sąd Okręgowy nie dopuścił się naruszeń mu zarzucanych, ale wadliwie zastosował art. 483 k.c. dopuszczając możliwość dochodzenia przez powódkę kary umownej za brak przekazania do przewozu deklarowanej ilości koksu. Ostatecznie rozstrzygnięcia odpowiada jednak prawu, stąd apelacja powódki jako niezasadna podlegała oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania apelacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c. i obciążono nimi powódkę jako stronę przegrywającą spór. Powódka została zobowiązana do zwrotu pozwanej kosztów przez nią poniesionych w wysokości 8.100 zł stanowiących wynagrodzenie pełnomocnika procesowego. Wysokość wynagrodzenia określono w myśl § 2 pkt 7 w zw. z § 10 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2014 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych.